

Investigating the political-security role of virtual social networks (WhatsApp, Instagram) and its impact on the national security of the Islamic Republic of Iran in 2018

Reza Parizad¹

Mostafa Valipoor²

Abstract

In recent years, the development of new communication technologies has caused various changes in human life and its effects are increasing day by day. At present, virtual social networks as the backbone of new information and communication technologies play an essential role in the formation of this new process and the emergence of new economic, cultural, political-security and social spaces. The issue of the role of these networks on the political-security stability and social communication pattern of societies has become a serious concern of most countries. WhatsApp and Instagram are the favorite of most users of social networks due to the ease of use, the possibility of live communication, and the possibility of convenient use by all users. Identifying the political-security role of social networks based on the Internet and mobile phones (WhatsApp, Instagram) and their impact on the national security of the Islamic Republic of Iran in 2018" was the main goal of this research, which in the form of the main question of the political-security role of virtual social networks (WhatsApp) , Instagram) and what is its effect on the national

¹ Assistant Professor of Political Department, Qom Azad University. Iran.

R_Parizad@yahoo.com

² Ph.D. student of political science, majoring in political thought, Islamic Azad University, Qom branch.

Valipoormostafa1360@gmail.com

security of the Islamic Republic of Iran?" has been proposed. Mor Nazar's hypothesis is also that "social networks are political-security threats to the Islamic Republic of Iran due to the various negative functions they have against the national security of Iran. and led to the emergence of security challenges in Iran in 2018. The present research method is the qualitative content analysis method and its statistical population is made up of experts and experts in the field of security and virtual space. The sample size in the mentioned group is based on the saturation of categories and information. 170 people were identified.

Keywords: cyberspace, national security, social networks.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۷ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۱۵

Knowledge of political interpretation

دانش تفسیر سیاسی

Vol 5, No 16, Summer 2023

سال پنجم، شماره ۱۶، تابستان ۱۴۰۲

ppt 103-136

صفحات ۱۰۳-۱۳۶

بررسی نقش سیاسی - امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی (واتساپ، اینستاگرام) و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸

رضا پرزاد^۱

مصطفی ولی پور^۲

چکیده

در سال‌های اخیر توسعه فناوری‌های جدید ارتباطی موجب تحولات گوناگونی در زندگی بشر شده و روزبه‌روز بر اثرات آن افزوده می‌شود. در حال حاضر شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان ستون فقرات فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در شکل‌گیری این فرایند نوین و ظهور فضاهاى جدید اقتصادی، فرهنگی، سیاسی - امنیتی و اجتماعی نقش اساسی دارند. مسئله نقش این شبکه‌ها بر ثبات سیاسی - امنیتی و الگوی ارتباطات اجتماعی جوامع، تبدیل به دغدغه جدی اغلب کشورها شده است. واتساپ و اینستاگرام به دلیل راحتی استفاده، امکان ارتباط زنده، امکان بهره‌برداری راحت همه کاربران موردهاقله بیشتر استفاده کنندگان از شبکه‌های اجتماعی می‌باشند.

شناسایی نقش سیاسی - امنیتی شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر اینترنت و تلفن همراه (واتساپ، اینستاگرام) و تأثیر آن‌ها بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸"

^۱ استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، ایران (نویسنده مسئول)

R_parizad@yahoo.com

^۲ دانشجوی دکتری علوم سیاسی گرایش اندیشه سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، ایران

هدف اصلی این پژوهش بوده که در قالب سؤال اصلی نقش سیاسی - امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی (واتساپ، اینستاگرام) و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران چیست؟ « مطرح شده است. فرضیه مور نظر نیز آن است که « شبکه‌های اجتماعی با توجه به کارکردهای مختلف و متنوع منفی که علیه امنیت ملی ایران دارند تهدیدات سیاسی - امنیتی برای جمهوری اسلامی ایران در پی دارند و منجر به بروز چالش امنیتی در سال ۱۳۹۸ در ایران شدند. روش پژوهش حاضر روش تحلیل محتوای کیفی و جامعه آماری آن را صاحب‌نظران و کارشناسان خبره حوزه امنیت و فضای مجازی تشکیل داده‌اند. حجم نمونه در گروه مذکور بر اساس اشباع مقوله‌ها و اطلاعات شناسایی شده ۱۷۰ نفر بود.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، امنیت ملی، شبکه‌های اجتماعی.

مقدمه

رسانه‌های تعاملی و از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی چنان زندگی بشر را تحت تأثیر قرار داده‌اند که به‌عنوان شاخصی مهم و مستقل برای تعریف دور تازه‌ای از تحولات بشر یاد می‌شوند. البته این بدان معنی نیست که ورود به دوره جدید به معنای از بین رفتن کامل نظم گذشته است. قدرت همچنان به نهادهای مبتنی بر جغرافیا وابسته است و این نکته بیانگر تداوم اهمیت دولت‌های سرزمینی و توجه به امنیت ملی مبتنی بر جغرافیا است. ضریب بالای نفوذ این فن‌آوری در میان جوامع مختلف و از جمله ایران، ویژگی‌های منحصر به فرد آن‌ها نسبت به سایر فناوری‌های پیش از خود این رسانه تعاملی را به‌نماد عصر اطلاعات تبدیل ساخته است. شبکه‌های اجتماعی مجازی همانند سایر رسانه‌ها علاوه بر اینکه قدرت تأثیرگذاری مثبت بر باورها، ارزش‌ها، اعتقادات، ادراکات، ذهنیات، رفتارها، گفتارها و سبک زندگی جامعه را دارا هستند می‌توانند بستر رشد اعتراض‌های اجتماعی را فراهم آورند، با القای فریب کار بودن حاکمیت به تداوم اعتراض‌ها کمک کنند، موجب تسریع پذیرش فرآیند اعتراض در بین مردم شوند و لایه‌های مختلف جامعه را به مخالفت نظام سیاسی وارد نمایند. یا چنان تصویری از ساختار قدرت به مردم ارائه دهند که موجب ایجاد شکاف بین حاکمیت و مردم گردد و پذیرش حکومت را توسط مردم با چالش مواجه کند با چنین ویژگی‌هایی شبکه‌های اجتماعی مجازی کارکرد امنیتی پیدا می‌کنند و توانایی تأثیرگذاری بر امنیت ملی کشور را دارا هستند و به‌صورت مستقیم بر محیط امنیتی تأثیرگذار خواهند بود. با توجه به آثار چشمگیر شبکه‌های اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی بشری، لزوم سرمایه‌گذاری وسیع و هدفمند در جهت پیشرفت همه‌جانبه کشور و ارائه خدمات مفید به اقشار گوناگون مردم و به حداقل رساندن تهدیدها و آسیب‌های ناشی از این شبکه‌ها اقتضاء می‌کند که به‌صورت علمی تأثیر این شبکه‌ها بر امنیت ملی مورد مطالعه قرار گیرد. عمده این چالش‌ها در جمهوری اسلامی ایران را می‌توان در قالب تضعیف ارزش‌ها و باورهای ملی و تغییر سبک زندگی، ایجاد و شبکه‌سازی گروه‌های

سیاسی مجازی معارض، مشروعیت زدایی ساختاری، انسجام زدایی ساختاری و پوپولیسم فرهنگی، تشویق نافرمانی مدنی و ایجاد تنش سیاسی، تخریب و القای ناکارآمدی نظام جمهوری اسلامی ایران، شایعه‌سازی و انتشار اخبار کذب سیاسی، تحریک و فعال‌سازی گسل‌های قومی و ایجاد بحران هویت، انتقال اندیشه‌ها و دیدگاه‌های معاند و ایجاد زمینه‌های تقابل مردم با نظام سیاسی دید. روش تحقیق حاضر از نوع توصیفی تحلیلی است همچنین روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات با تکنیک فیش‌برداری و مصاحبه انجام شده است.

پیشینه تحقیق

در خصوص چگونگی تأثیر گذاری این شبکه‌ها بر ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها تحقیقات زیادی صورت گرفته است برای نمونه رضا عبدالرحمانی و همکاران (۱۴۰۰) نشان دادند که پیام‌های منتشر شده در فضای مجازی در کاربران گرایش به اغتشاش ایجاد می‌کند. وحید قاسمی و همکاران (۱۳۹۳) نیز نشان دادند که چگونه فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی بر هویت دینی جوانان تأثیر می‌گذارد. یعقوب احمدی و همکاران (۱۳۹۸) تأثیر شبکه‌های مجازی بر گزینش عقلانی و مشارکت سیاسی را مورد توجه قرار داده‌اند. فائزه مصلحی نیک و همکاران (۱۳۹۶) تأثیر فضای مجازی بر همدلی اجتماعی دانشجویان را مورد مطالعه قرار دادند. سمیه چاچ و همکاران (۱۴۰۱) پیامدهای فردی و اجتماعی حضور غیر ایمن خانواده در فضای مجازی (پیام‌رسان‌های اینستاگرام و واتساپ) را مورد توجه قرار داده‌اند. با وجود اینکه در سنوات گذشته نسبت به اثرات شبکه‌های اجتماعی مجازی توجه شده است اما به موضوع نقش سیاسی-امنیتی شبکه‌های مجازی (واتساپ، اینستاگرام) و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸ توجه اندکی صورت گرفته است. از این رو مسئله اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش

سیاسی - امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۸ خواهد بود.

چارچوب نظری

اندیشمندان متعددی به موضوعات مربوط به فضای مجازی پرداخته‌اند. به همین دلیل این حوزه علمی از خاستگاه‌های نظری متعددی برخوردار است. می‌توان اذعان نمود که این حوزه علمی و مطالعات مربوط به آن در قالب مطالعات چند رشته‌ای قرار دارد. علم روانشناسی، علوم ارتباطات، علم جامعه‌شناسی، علم زبان‌شناسی، کامپیوتر، فیزیک و ... از جمله دانش‌هایی است که زیرساخت‌های نظری این رشته از علم را تشکیل می‌دهد. شبکه‌های اجتماعی نیز از این حیث که نوعی ارتباط تلقی می‌شوند در این فضا جایگاه قابل توجهی را به خود اختصاص داده است و هر کدام از علومی که به آن اشاره گردید دارای نظریه‌های متعددی است که به‌نوعی نیز در خصوص شبکه‌های اجتماعی قابل بهره‌برداری است. به‌عنوان مثال در روانشناسی اجتماعی می‌توان به نظریه‌های؛ هماهنگی شناختی، شامل تعادل، تقارن، همخوانی، ناهمخوانی، قضاوت اجتماعی، ناهماهنگی شناختی و نظریه‌های اقناع، شامل تلقیح، تزریق، یادگیری، سازگاری، درگیری پایین، شرطی شدن کلاسیک؛ در علوم ارتباطات به نظریه‌های؛ مارپیچ سکوت، استفاده و خشنودی، برجسته‌سازی، گلوله جادویی، دو یا چند مرحله‌ای، پردازش دوگانه، کاشت، نظریه اطلاعات، جهانی‌شدن، دو فضایی یا دو جهانی‌شدن، شبکه‌ای شدن و الگوهای آژگود، شرام، نیوکامب، الگوی وستلی - مک‌لین و در علم جامعه‌شناسی به نظریه کارکردگرایی اشاره کرد (یوسفی، ۱۳۹۵: ۹۱). تأمل در نظریه‌هایی که مطرح شد بیانگر آن است که هر کدام از این نظریات از زاویه‌ای خاص به موضوع پرداخته و بعدی از آن را روشن ساخته است. با این توصیف علی‌رغم وجود الگوهای متعدد در خصوص شبکه‌های اجتماعی مجازی، از آنجا که در این مقاله روشن ساختن نقش و کارکرد

سیاسی - امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی مدنظر است در تبیین نظری مقاله از کارکردگرایی هارولد راسل استفاده شده است.

نظریه کارکردگرایی

نظریه کارکردگرایی در تعریف پدیده‌های اجتماعی، به خدمتی که این پدیده‌ها در نظم و تعادل چارچوب اجتماعی دارند توجه و همه رخدادهای و فعالیت‌های نهادینه شده را بر اساس نیازهای جامعه توجیه می‌کند؛ بنابراین، نقش‌ها و کارکردهایی که برای رسانه‌ها در جامعه تعریف می‌کنند، رفع نیازهایی چون تداوم، نظم، یکپارچگی، هدایت و سازگاری، فرهنگ‌سازی، تغییر تدریجی است. از این دیدگاه، جامعه از عناصر مختلفی تشکیل می‌شود که به یکدیگر متکی هستند و به صورت یک نظام در محیط خود فعالیت می‌کنند. رسانه یکی از عناصر زیرمجموعه نظام محسوب می‌شوند که بخش‌های مختلف نظام را به یکدیگر مرتبط می‌سازند و ضمن تأمین نظم و یکپارچگی درونی نظام، ظرفیت پاسخگویی آن را در بحران‌ها بر اساس واقعیت‌ها افزایش می‌دهند. امیل دورکیم با نگاهی کارکردی به جامعه و تشبیه آن به ارگانسیم موجود زنده، ضمن تأکید بر نظم و انسجام اجتماعی، بر اهمیت ارتباط در فرایند حفظ و تحول جامعه و نقشی که این ارتباط در تولید و بازتولید اجماع و توافق در مورد مسائل و حفظ تعادل در جامعه ایفا می‌کند، اشاره دارد. بنابراین، تجزیه و تحلیل کارکرد رسانه‌های جمعی بر نقش رسانه‌ها در حفظ نظم و ساختار اجتماعی تمرکز دارد و به بررسی این موضوع می‌پردازد که رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی چگونه برای حفظ تعادل در جامعه، نقش‌های معینی را انجام می‌دهند (مهدی زاده، ۱۳۸۹: ۳۴) یکی از محققانی که به‌طور جدی به نقش و کارکرد پیام‌های ارتباطی در جامعه توجه کرده است، هارولد لاسول است. وی سه کارکرد نظارت بر محیط، همبستگی اجتماعی و انتقال میراث فرهنگی را برای رسانه‌ها برمی‌شمارد (ساروخانی، ۱۳۸۱: ۵۹) کارکرد نظارت بر محیط شامل اخبار و اطلاعاتی است که رسانه‌ها در مورد

رویدادهای مربوط به تحولات اقتصادی و بازار سهام، تغییرهای آب و هوایی، مسابقات ورزشی، برخوردهای نظامی، دگرگونی‌های سیاسی و... فراهم و به مخاطبان منتقل می‌کنند. کارکرد همبستگی اجتماعی، انتخاب و تفسیر اطلاعات در محیط توسط رسانه‌هاست. این کارکرد، باعث تقویت عادات و آداب و رسوم اجتماعی و حفظ اتفاق آرا در جامعه می‌شود. کارکرد همبستگی با پایش و مدیریت افکار عمومی، از تهدید ثبات اجتماعی جلوگیری می‌کند. در کارکرد انتقال میراث فرهنگی، رسانه‌ها ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی را از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌دهند و با گسترش بنیان تجربه مشترک، انسجام اجتماعی را تقویت می‌کنند. جامعه - پذیری از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، فرایندی است که با جذب و درونی سازی ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی توسط مردم صورت می‌گیرد (ابراهیمی فر، ۵۵: ۱۳۹۳). دنیس مک کوایل کارکردهای اجتماعی رسانه‌ها را در قالب مؤلفه‌های اساسی اطلاعات، همبستگی و ارتباط، تداوم و استمرار، سرگرمی و بسیج جدا می‌نماید. از نظر وی، رسانه‌های جمعی اساس جامعه هستند برای: یکپارچگی و هماهنگی؛ نظم، کنترل پایش و ثبات؛ انطباق یا تغییر؛ بسیج؛ مدیریت تنش و تداوم تفکر و ارزش (مک کوایل، ۹۸: ۱۳۸۸). گینز به چهار نقش رسانه‌ها در زندگی روزمره اشاره می‌کند: رسانه‌ها به فرایند ساختن هویت کمک می‌کنند؛ فرآورده‌های زیبایی‌شناختی و فرهنگی رسانه‌ها برای فرآیند هویت‌سازی، اهمیت اساسی دارند. مردم با مصرف تولیدات رسانه‌ای، زندگی معمولی‌شان را برای مدتی رها می‌کنند و به چیز دیگری رو می‌آورند. رسانه‌ها به فرایند معنا سازی کمک می‌کنند؛ در جهان پیچیده‌ای که حوادث و رویدادهای گوناگون در آن رخ می‌دهد، رسانه‌ها با شکل دادن به الگوی ذهنی مخاطبان، رویدادها را برای آن‌ها معنادار و قابل فهم می‌سازند و از این طریق به شکل‌گیری و تغییر نگرش‌های آنان کمک می‌کنند. رسانه‌ها برای مردم لذت‌بخش هستند؛ در استفاده مردم از رسانه‌ها، جنبه لذت جویانه‌ای وجود دارد که یکی از این لذت‌ها، لذت با تأخیر است؛ به این معنا که رسانه‌ها، محتوایی در اختیار مردم قرار

می‌دهند که در مواقع دیگر درباره آن‌ها گفت‌وگو و صحبت می‌کنند؛ از این رو، لذت رسانه‌ها به لحظه مصرف محدود نمی‌شود. رسانه‌ها به ساختمان شدن زندگی روزمره کمک می‌کنند؛ زندگی روزمره مبتنی بر عادت‌هاست و از رسانه‌ها برای عادت بخشیدن به زندگی استفاده می‌شود. یک نقش مهم رسانه‌ها در ساختمان کردن زندگی روزمره این است که حوزه‌های خصوصی و عمومی زندگی را به یکدیگر مرتبط می‌سازند. با کمک رسانه‌ها، حوزه‌های خصوصی می‌توانند عمومی شوند و برعکس. (گینز، ۱۰۴:۱۳۸۱)

رسانه‌ها نقش مهمی در تصویرسازی ذهنی دارند. تصویر ذهنی همان تصویری است که از خویشتن داریم. بر اساس این نظریه، انسان بیش از آنکه با واقعیات سروکار داشته باشد، با برداشتی که از واقعیت دارد، سروکار دارد و درنهایت نیز بر اساس همین برداشتها و تصاویر، تصمیم‌گیری می‌کند. (حسینی، ۱۳۹۳: ۶۲) مانوئل کاستلز درباره حضور پررنگ رسانه‌ها در محیط ذهنی افراد و تجارب عینی آن‌ها می‌گوید: رسانه‌ها به علت اینکه تاروپود نمادین زندگی ما هستند، همچون تجارب واقعی که بر رؤیاهای ما تأثیر دارند، بر آگاهی‌ها و رفتار ما تأثیر می‌گذارند و موادی خام را فراهم می‌سازند که ذهن ما با استفاده از آن کار می‌کند. رسانه در دنیای امروز تجربه انسانی را از واقعیت دگرگون و گرچه او را با واقعیت آشنا می‌سازد، حس انسان را از برخورد بی‌واسطه با واقعیت بازداشته است (کاستلز، ۲۳۵:۱۳۸۰).

رسانه‌ها علاوه بر ایفای نقش‌ها و کارکردهای مثبت در جامعه، دارای کارکردهایی هستند که برای جامعه و مخاطبان تبعات منفی دارد. پتانسیل شایعه‌سازی، اختلال در روند کنترل جریان اطلاع‌رسانی، شکل‌دهی به شکاف‌ها، گسست‌های فرهنگی، قومی و طبقاتی، ساخت شکنی، ایجاد مطالبات جدید سیاسی، تشویق نافرمانی مدنی و ایجاد تنش سیاسی، هنجار سازی مغایر با ارزش‌های حاکم در جامعه، مشروعیت زدایی ساختاری، ساماندهی شبکه‌ای مخالفان، انتقال اطلاعات و درنهایت به چالش کشیدن امنیت ملی را دارا هستند.

شبکه‌های اجتماعی مجازی و امنیت ملی

«امنیت» از جمله واژه‌هایی است که، به لحاظ داشتن برخی ویژگی‌ها دارای مفهومی سیال، متنوع و صورتی متغیر است و گستره بسیار وسیعی در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی را شامل می‌شود. طبیعی است که ارائه تعریفی کامل و جامع برای این گونه مفاهیم کار دشواری است (بخشی، ۹۵:۱۳۹۵) در تعریف لغوی، در «فرهنگ لغات» امنیت به معنای ایمن شدن، در امان بودن و بدون بیم و هراس بودن آمده است؛ به عنوان مثال در فرهنگ «معین» امنیت به معنای ایمن شدن، در امان بودن و بی‌بیمی تعریف شده است (فرهنگ معین ۳۲۵:۱۳۶۳) در فرهنگ «عمید» ایمنی، آرامش و آسودگی (۱۳۷۹:۲۳۳) و در فرهنگ «الم نجد» اطمینان و آرامش خاطر معنا شده است (۱۸:۱۹۷۳) برخلاف معنای لغوی امنیت، در حوزه معنای اصطلاحی آن، اجماعی وجود ندارد و تعاریف اصطلاحی متفاوت و حتی متعارضی از آن ارائه شده است. یک بررسی اجمالی نشان می‌دهد که بیش از ۱۵۰ تعریف مختلف از حیث معنا و بعضاً از نظر زبان‌شناختی از امنیت وجود دارد (افتخاری: ۱۳۷۷:۲۷) بوزان یکی از اصلی‌ترین نظریه‌پردازان این حوزه، امنیت را حفاظت در مقابل خطر امنیت عینی، احساس ایمنی، امنیت ذهنی و رهایی از تردید، اعتماد به دریافت‌های شخصی، تعریف می‌کند. (بوزان، ۵۲:۱۳۷) به‌طور خلاصه، می‌توان گفت که دو نوع گفتمان سلبی و ایجابی در مطالعات امنیت وجود دارد. با توجه به اینکه «تهدید» و «ارزش» کلماتی بنیادین در مطالعات امنیتی است، اگر امنیت را با استفاده از کلمه «ارزش» معنا و تفسیر کنیم به گفتمان ایجابی و اگر در برابر کلمه «تهدید» معنا کنیم، به گفتمان سلبی امنیت پرداخته‌ایم (افتخاری، ۷۵:۱۳۹۲) تداوم همین تقسیم‌بندی را می‌توان در مطالعات امنیت ملی نیز دنبال کرد. در واقع مفهوم امنیت ملی به‌عنوان پرکاربردترین مفهوم در مطالعات امنیت است که از اضافه شدن واژه «ملی» به امنیت تشکیل می‌شود؛ یعنی بنا دارد امنیت را درباره یک ملت و برای آن مورد بحث قرار دهد. این مفهوم، با مضمون کنونی آن، پس از قرارداد و استقلال و تشکیل دولت - ملت‌ها در قرن هفدهم شکل

گرفت. البته رابرت ماندل معتقد است این واژه فقط در قرن بیستم، خصوصاً بعد از جنگ جهانی دوم متداول شده است. به هر حال آنچه مسلم است این است که امنیت ملی به دنبال تولد دولت-ملت‌ها مطرح شده و ریشه آن به تولد دولت مدرن در قرن ۱۷ میلادی بازمی‌گردد (عصاریان نژاد، ۱۳۷۸:۷۴) رابرت ماندل می‌گوید: امنیت ملی شامل تعقیب روانی و مادی ایمنی است و اصولاً جزو مسئولیت حکومت‌های ملی است تا از تهدیدات مستقیم خارجی نسبت به بقای رژیم‌ها، نظام شهروندی و شیوه زندگی شهروندان خود ممانعت به عمل آورند. (ماندل، ۱۳۷۷:۵۲) والتر لیپمن می‌نویسد: هر ملتی تا جایی دارای امنیت است که در صورت عدم توسل به جنگ مجبور به رها کردن ارزش‌های محوری نباشد و اگر در معرض چالش قرار گیرد بتواند با پیروزی در جنگ آن‌ها را حفظ کند (WOLFERS, 1962:150). از نظر مایکل اچ. اچ. لوه امنیت ملی شامل سیاست دفاع ملی و نیز اقدامات غیرنظامی دولت برای تضمین ظرفیت کامل بقای خود به عنوان یک موجودیت سیاسی به منظور اعمال نفوذ و حصول اهداف داخلی و بین‌المللی است. (1987, LOUW)

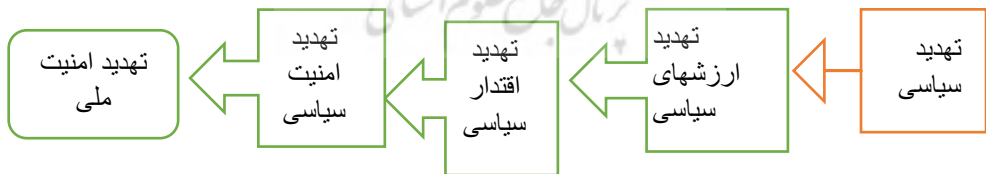
شبکه‌های اجتماعی مجازی از جمله رسانه‌های اجتماعی محسوب می‌گردند که مبتنی بر «وب ۲» هستند. در واقع وب ۲ را می‌توان منشأ و نقطه اتکا رسانه اجتماعی دانست. اجمالاً باید گفت که وب ۲ به سایت‌هایی گفته می‌شود که با استفاده از نرم‌افزارها و ابزار پیشرفته برنامه‌نویسی، به نحوی محتوای آن توسط کاربران ایجاد و بر اساس دستورالعمل‌هایی مدیریت می‌شود (خانیک‌ی و بابایی، ۱۳۹۰:۶۸) در واقع یک شبکه اجتماعی مجازی مجموعه‌ای از سرویس‌های مبتنی بر وب ۲ هستند که این امکان را برای اشخاص فراهم می‌آورند که: ۱- در چارچوب یک سیستم مشخص، پروفایل‌های عمومی و نیمه‌خصوصی بسازند، ۲- با سایر کاربرانی که در آن سیستم حضور دارند به تبادل نظر و اطلاعات بپردازند ۳- لیست پیوندهای خود و دیگرانی که در آن سیستم هستند مشاهده کنند (Ellison and, Boyd؛ ۲۰۰۷:۲۱۱) شبکه‌های اجتماعی اینترنتی

به زبانی ساده، صفحات اینترنتی هستند که افراد با عضویت در آن‌ها می‌توانند دوست‌یابی کنند، به بحث و تبادل نظر بپردازند، تصاویر و فیلم‌هایی را که دوست دارند به اشتراک بگذارند و این فرصت را می‌یابند تا درباره علاقه‌مندی‌ها و مطالب دیگران اظهار نظر کنند و خودشان نیز مطالبی را مطابق با سلیقه و نظر خود منتشر کنند و حتی در دنیای مجازی این شبکه‌ها، تصویری خیالی از خود ارائه کنند. (مهدی زاده و آمون، ۱۳۹۳:۶۴) امنیت ملی، شرایط و فضای ملی و بین‌المللی است که ملت در چارچوب آن می‌تواند اهداف و ارزش‌های حیاتی مورد نظر خویش را در سطح ملی و بین‌المللی گسترش دهند و یا دست کم، آن‌ها را در برابر تهدیدهای داخلی و خارجی و دشمنان بالقوه و بالفعل حفظ نماید (اکرمی فر، ۱۳۸۱:۴) بنابراین هر آن چه، به صورت عینی یا ذهنی، ارزش‌ها و منافع ملی یک کشور را تهدید کند یا مانعی برای رسیدن کشور به اهدافش باشد تهدید امنیت ملی محسوب می‌شود. این تهدیدات ممکن است سخت، نیمه سخت یا نرم باشند. با استفاده از ادبیات حوزه‌های امنیت، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، نظر خبرگان، کارکردهای سیاسی و امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی مرتبط با امنیت ملی احصا شده است که به آن‌ها اشاره می‌گردد.

۱- تضعیف ارزش‌ها و باورهای ملی

حفظ همبستگی و مشروعیت دهی به قواعد و ضوابط اجتماعی مهم‌ترین کار ویژه ارزش‌ها و باورهای ملی است؛ هرگونه تهدید معطوف به آن‌ها می‌تواند بی‌ثبات کننده نظام سیاسی یک کشور باشد. (رجبی، ۱۳۹۸:۵۶) جانسون معتقد است ارزش‌های حاکم بر جامعه از چنان اهمیتی در پایداری و مانایی نظام برخوردارند که هرگونه بی‌توجهی به آن‌ها می‌تواند زمینه‌ساز بروز یک تحول عمده باشد بی‌توجهی به ارزش‌ها، مشروعیت و مقبولیت یک نظام را زیر سؤال می‌برد. این پدیده سبب نوعی ناهماهنگی بین نظام اجتماعی و نظام حاکم می‌شود. از نظر جانسون، ورود ارزش‌های جدید و نامناسب با

یک نظام اجتماعی به آن جامعه، سبب ناهماهنگی نظام اجتماعی با نظام حاکم می‌شود و زمینه‌ساز تغییرات بنیادین در آن جامعه خواهد شد. بنابراین ارزش‌ها مبانی دوام و قوام ثبات جامعه هستند. در بررسی تهدید فرهنگ، ارزش‌ها و باورهای ملی جامعه ایران، باید به دو بعد توجه کرد: یکی تهدید ارزش‌ها و باورهای ملی به صورت غیر عمدانه و تنها ناشی از ورود ناخواسته این فناوری‌ها به کشور است. بعد دیگر، تهدید ارزش‌ها و باورهای ملی به صورت یک برنامه از پیش تعیین شده و غیر خشونت‌آمیز به منظور تغییر نظام سیاسی کشور است. (سلطانی نژاد و دیگران، ۹۵: ۱۳۹۲) امروزه ظهور اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی شدت و دامنه این گونه فعالیت‌ها را وسیع‌تر ساخته است. این تهدیدها که در قالب جنگ نرم صورت گرفته و با تهدیدهای نظامی، اقتصادی ماهیت متفاوتی دارد و در راستای دیدگاه ابزارگرایانه دولت‌های غربی به فناوری‌های نوین قرار دارد. (دامبرال، ۲۰۰۷: ۱۲۶) بیشتر نظریاتی که در مورد جنگ نرم ارائه شده است، بر این نکته تأکید دارند که هدف اصلی و ماهوی عاملان جنگ نرم، ایجاد لغزندگی، شک و تردید در باورهای افراد یک جامعه نسبت به الگوهای ارزشی، فکری و فرهنگی موجود در آن جامعه است تا در مرحله بعد، الگوهای موردنظر خود را بر این افراد تحمیل کنند. (جهان تیغ، ۹۵: ۱۴۰۰) این تغییر الگوها به صورت تدریجی و در قالب عملیات شناختی به مخاطبان خورنده می‌شود به گونه‌ای که مخاطبان تغییرات را احساس نمی‌کنند اما در جهت خواست دولت‌های غربی حرکت می‌کنند.

۲- تخریب و القای ناکارآمدی نظام سیاسی

شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توانند چنان تصویری از ساخت حکومت و قدرت به مردم معرفی کنند که سبب ایجاد جدایی و شکاف بین آن‌ها با حکومت شود و پذیرش حکومت توسط مردم را با چالش مواجه می‌کند؛ این کار بیشتر با ارائه چهره غیر دموکراتیک و ناکارآمد از حاکمیت و مغایرت آن با خواست عمومی انجام می‌شود. (پاک‌نهاد، ۱۳۹۵:۵۴) جنگ نرم در حوزه مشروعیت زدایی ساختاری از یک‌سو، معطوف به تخریب نظام سیاسی و از سوی دیگر معطوف به تغییر ادراک مردم نسبت به نظام سیاسی است. (مک کالو، ۱۳۹۵:۸۷)

۳- انسجام زدایی ساختاری

در شرایط مبتنی بر انسجام اجتماعی، زمینه‌های لازم برای حداکثر سازی همکاری و مشارکت گروه‌های مؤثر در ایجاد امنیت نرم فراهم می‌شود. تخریب انسجام اجتماعی یکی از اهداف و نشانگاه‌های اصلی جنگ نرم است. برای انجام این کار، عواملان جنگ نرم تلاش می‌کنند لایه‌های جامعه را بر مبنای انگاره‌ها و دیدگاه‌های معارض با نظام سیاسی هدف به تحریک وادارند. در این وضعیت، انسجام اجتماعی به هم می‌ریزد و جامعه رودرروی نظام سیاسی قرار می‌گیرد. بنابراین انسجام زدایی ساختاری از جامعه به بی‌ثبات سازی سیاسی منجر می‌شود. به اذعان بسیاری از متخصصان فضای مجازی و حوزه جنگ نرم، یکی از کارکردهای ویژه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان فناوری‌های نوین ارتباطی تلاش جهت انسجام زدایی از جامعه مورد هدف است. (عالمی، ۱۳۹۱:۱۱۲).

مورد بعدی تشویق به نافرمانی مدنی و ایجاد تنش سیاسی است. کمتر کسی است که در رابطه با نقش بارز فضای مجازی در سازمان‌دهی فعالیت‌ها، راه‌اندازی تجمعات و اعلام روز و ساعت دقیق آن، بهره‌گیری از نمادهای هماهنگ مانند رنگ خاص و شعارهای

مشخص، آن‌هم در مدت‌زمان کوتاه و در حد وسیع، تنها با استفاده از ابزارهایی چون شبکه‌های اجتماعی تردید داشته باشد. وجود صفحات متعدد اینترنتی و درگاه‌های فضای مجازی با موضوع وقایع دی‌ماه ۱۳۹۶ جمهوری اسلامی ایران و شمار قابل توجه اعضای آن‌ها، دلالت بر نقش وسیع شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌هایی چون تلگرام، فیس‌بوک و توئیتر در این حوادث داشت. هرچند این اخبار و اطلاعات بسیار ضدونقیض و بی‌نظم و منشأ تولید شایعه و پراکندن دروغ بود؛ اما چالش امنیت ملی محسوب می‌شد. (حیدری و همکاران، ۹۸: ۱۳۹۸) این چالش به‌ویژه از سویی اختلاف میان دولت و مردم و کاهش مشروعیت دولت از دیدگاه معترضان بوده که به عقیده باری بوزان چنین تنش‌هایی می‌تواند منشأ بزرگ‌ترین ضعف و آسیب‌پذیری باشد. (بوزان، ۱۵۶: ۱۳۷۸)

۴- جاسوسی و پایش اطلاعات کاربران

اطلاعات، منبع اصلی قدرت است. انسان به هراندازه که از اطلاعات و آگاهی بهره‌مند باشند، به همان اندازه قادر است در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظایر آن، ایفای نقش کند. شبکه‌های اجتماعی بیرونی اطلاعات حریم خصوصی کاربران را در اختیار دولت‌ها و شرکت‌های تجاری و جاسوسی قرار می‌دهند و این اطلاعات توسط کشور مبدأ مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. به‌طور مثال هنگام نصب برنامه بر روی دستگاه تلفن همراه از کاربر تأیید چند موضوع را طلب می‌کند: اول اینکه به شماره تلفن‌های او دسترسی داشته باشد و آن‌ها را به اشتراک بگذارد. عکس‌ها و پیام‌ها و پی‌جویی کردن‌های او را هم به اشتراک می‌گذارد و تأیید همه این‌ها را قبل از نصب برنامه می‌گیرد و اگر کاربر یکی از موارد را هم قبول نکند برنامه نصب نمی‌شود. اطلاعات دفترچه تلفن گوشی همراه با تکنیک داده‌کاوی و باهوش مصنوعی باهم تلفیق شده و یک شبکه‌ای از ارتباطات ایجاد می‌شود و با جمع‌آوری اطلاعات مشخص می‌شود که صاحب تلفن همراه با چه کسانی ارتباط دارد و این افراد که با او در ارتباط هستند چه

ویژگی‌ها و مشخصاتی دارند. به بیان رایینسون واپایش اطلاعات در عصر جدید، اهرم اصلی قدرت بازیگران جهانی، ملی و محلی است. (حسینی، ۵۴: ۱۳۹۰)

۵- بی‌سازمانی اجتماعی

با سست شدن پیوندهای کاربران نسبت به یکدیگر و نسبت به جامعه، برخی از آنان از هنجارها و قواعد اجتماعی پیروی نمی‌کنند. آسیب‌ها و مسائل مربوط به فضای مجازی حاصل درهم‌ریختگی سازمان اجتماعی و فرهنگی در آن است. تضاد فرهنگی، بی‌هنجاری، تناقض رفتار فردی و اجتماعی، ادغام حوزه خصوصی و عمومی، قشربندی اجتماعی و فرار از مسئولیت‌های اجتماعی باعث بی‌سازمانی اجتماعی در فضای مجازی شده است. (ضیایی پرور و همکاران، ۷۳: ۱۳۹۵) جامعه ایرانی از تنوع اجتماعی و فرهنگی زیادی برخوردار است و سرشت پیچیده‌ای دارد این سرشت پیچیده با تنوع قومی، زبانی و جغرافیایی با قرارگیری در فضای مجازی دچار فرا پیچیدگی و ایجاد شکاف‌های عمیق اجتماعی شده است. (مهانیان و همکاران، ۱۴: ۱۳۹۳)

۶- تغییر سبک زندگی

جامعه ایرانی بیش از دو قرن در شرایط گذار با حرکت پاندولی بین سنت و مدرنیته قرار دارد ورود شبکه‌های اجتماعی زمینه‌ساز سلطه فرهنگ مجازی و تسری آن به اقشار مختلف جامعه است. همه هنجارها و ارزش‌های سنتی ایرانیان دچار خدشه و حمله کاربران قرار گرفته است. (احمدی و همکاران، ۳۶: ۱۳۹۸) تغییرات اجتماعی، تغییر هنجارها و عادت واره‌ها، دگرگونی ارزش‌ها، شکاف نسلی، کاهش ارتباط سازنده و رودررو، کم‌رنگ شدن حضور در فضای عمومی، تغییر در کودکی و نوجوانی، تحول در نظام خانواده، ترویج مد و مصرف‌گرایی، پذیرش الگوها و سبک‌های غیربومی، تغییر در زبان گفتاری و نوشتاری، از جمله نشانه‌های تغییر سبک زندگی ایرانیان است. (نشر موعود عصر، ۷۷: ۱۳۹۶)

۷- پوپولیسم فرهنگی

شبکه‌های اجتماعی بستری برای بازتولید فرهنگ عامه، متکثر، توده‌وار، غیر فرهیخته و پوپولیسم است. مطالبی که در سطح نازلی هستند به علت استقبال مخاطبان کم‌سواد، تولید کنند را در موقعیت اجتماعی خاص قرار می‌دهند. ظهور بازیگران جدید به‌عنوان گروه مرجع، تسلط حاشیه بر متن، مصرف منفعلانه متن و نادان‌پروری حاکی از رویش پوپولیسم مدرن در جامعه مجازی ایرانی است. (ورنر مولر، ۱۳۹۶: ۱۰۲)

۸- بحران هویت

رفتارهای بی‌قاعده در شبکه‌های اجتماعی معلول بحران هویت و ازخودبیگانگی کاربر و مسخ شخصیت حقیقی و حلول در شخصیت مجازی و تبدیل انسان به ذات غیرواقعی خود است. زندگی مجازی به‌عنوان زندگی دوم موجب انزوا، تقلیل درک کاربر و تناقض رفتار فردی و اجتماعی او شده است. (رشید زاده و همکاران، ۸۸: ۱۳۹۸) فضای مجازی هویت مکانی و زمانی را دست‌خوش تغییر کرده و تعریفی نواز مفاهیم ارائه می‌کند. تحویل بنیادین روابط اجتماعی در محیط‌های هم‌کنش و تجدید ساختار این روابط در پهنه نامحدود زمانی و مکانی فضای مجازی، تبلور از جا‌کنندگی کاربر است. این بی‌ریشگی مرز بین فضای حقیقی و مجازی را کاهش می‌دهد و بحران‌های هویتی را تشدید می‌کند. (مصلحی نیک و همکاران، ۱۱: ۱۳۹۶)

۹- زمینه‌ساز ایجاد تهدید ترکیبی علیه کشور

طرح ادعاهایی مانند تمامیت‌خواهی حکومت، نقض حقوق بشر، سرکوب آزادی بیان، تشدید محدودیت بر مطبوعات، تضييع آزادی گروه‌های سیاسی - اجتماعی، صنفی، تشدید محدودیت اقوام مختلف، زنان، دانشجویان و بازداشت برخی افراد در فضای مجازی و القای شکاف بین مردم و رهبران، القای نبود حمایت مردمی و مشروعیت بخشی

به تصمیم‌های رهبران و ... موجب به چالش کشیدن مشروعیت سیاسی و ایجاد زمینه‌های تهدید ترکیبی علیه کشور است برقراری ارتباط از طریق اینترنت و فضای مجازی برای راه‌اندازی حرکت‌ها و جنبش‌های جدید سیاسی - اجتماعی ایدئال است، چراکه این نوع از ارتباط غیرمتمرکز بوده و قابلیت کنترل کمتری دارد و هویت افراد به راحتی فاش نمی‌شود دسترسی آزاد را برای هر کس که خواهان آن باشد امکان‌پذیر می‌سازد. (مهدوی، ۶۳: ۱۳۹۲) باید گفت که روز بروز امکان فیلتر کردن و کنترل فضای مجازی کمتر و کمتر می‌شود. فضای مجازی از قابلیت بالایی برای جستجوی هم‌تایان، ایجاد ائتلاف و هماهنگ‌سازی اهداف و تاکتیک‌های مبارزاتی، برخوردار است. از طریق تغییر شکل ارتباطات، عدم کنترل و سانسور، تبادل اطلاعات و ایجاد پیوند میان کاربران، فراموشی بودن و نداشتن هیچ حدومرزی، آگاهی بخشی (درست یا کاذب) سازمان‌دهی اعتراضات توانسته در شکل‌دهی اعتصابات و اغتشاشات نقش مهمی ایفا نماید. از آنجاکه شورش‌ها و جنبش‌ها هر دو به نوعی شبکه اجتماعی‌اند، می‌توانند بدون اینکه یک مرکز قابل شناسایی داشته باشند از طریق تعامل بین هسته‌های جداگانه، کارکردهای هماهنگی و نیز هم‌اندیشی را تضمین کنند ضمن آنکه این نوع از حرکت‌های اجتماعی نیاز به رهبری رسم، مرکز کنترل فرماندهی یا سازمانی عمومی برای توزیع اطلاعات یا دستورالعمل‌ها ندارند. (عبدالرحمانی و همکاران، ۶۸: ۱۴۰۰) شاید مهم‌ترین دلایل کاربرد وسیع شبکه‌های اجتماعی یا فضای مجازی در اعتراضات و اغتشاشات این باشد که آن‌ها اغلب بدون مرزند، هزینه‌های اقدام را بسیار کاهش می‌دهند، امکانات و عوامل اقدام را به راحتی تأمین می‌کنند، اقدامات جنبش‌ها را سرعت می‌بخشند، راحت و ارزان در گستره جهانی انعکاس می‌دهند، امکان هماهنگی با ضریب اطمینان بالا در آن‌ها وجود دارد، امکان جذب حامیان از سراسر جهان و پخش هر نوع خبر، تحلیل، فیلم و عکس را دارند.

تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق

داده‌های پژوهش حاضر، شامل داده‌های توصیفی و داده‌های کیفی است. ابتدا داده‌های توصیفی شامل ویژگی‌های جمعیت شناختی شرکت کنندگان در تحقیق در قالب جدول ارائه شد و سپس داده‌های کیفی تحقیق حاصل از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، در جداول زیر به تفکیک تهدیدها و فرصت‌های اجتماعی و تأثیر آن‌ها بر شاخص‌های امنیت اجتماعی آمده است.

ویژگی‌های جامعه شناختی جامعه آماری

جمع کل	تحصیلات			سن			فراوانی
	دکتر ی	کارشناسی ارشد	کارشناسی	۲۸-۴۰	۲۲- ۲۸	۱۸=۲۲	
۱۷۰	۳۰	۶۰	۸۰	۳۰	۶۰	۸۰	تعداد
۱۰۰	۱۸	۳۵	۴۷	۱۸	۳۵	۴۷	درصد

جدول شماره یک: مشخصات جامعه آماری و توزیع فراوانی

ویژگی‌های جامعه شناختی جامعه آماری

داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد میانگین سنی افراد مصاحبه‌شونده ۲۴,۲۳ سال است. از نظر تحصیلات ۳۰ نفر دارای مدرک دکتری و ۶۰ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۸۰ نفر دارای مدرک کارشناسی بوده‌اند، همچنین از نظر سن، ۸۰ نفر بین ۱۸-۲۲، ۶۰ نفر بین ۲۲-۲۸ و ۳۰ نفر دیگر بین ۲۸ تا ۴۰ سال و بیشتر بوده‌اند. در پاسخ به سؤال پژوهش حاضر مبنی بر اینکه «نقش سیاسی - امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی (واتساپ، اینستاگرام) و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران چیست؟» محقق با جمع‌بندی کلی که با استفاده از یادداشت‌برداری، استخراج مفاهیم و مقوله‌بندی نظرات

مصاحبه‌شوندگان انجام شده است یافته‌های پژوهش را در قالب جداول زیر تدوین نموده است.

جدول شماره دو: کارکردهای منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی در بعد سیاسی درج ۱۱

ردیف	کارکردهای منفی شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی در بعد سیاسی	فراوانی	درصد
۱	تضعیف ارزش‌ها و باورهای ملی و تغییر سبک زندگی	۸۹	۵۲,۳۵
۲	ایجاد و شبکه‌سازی گروه‌های سیاسی مجازی معارض	۳۶	۲۱,۱۸
۳	مشروعیت زدایی ساختاری	۱۴۲	۸۳,۵۲
۴	انسجام زدایی ساختاری و پوپولیسم فرهنگی	۱۵۰	۸۸,۲۳
۵	تشویق نافرمانی مدنی و ایجاد تنش سیاسی	۱۶۸	۹۸,۸۲
۶	تخریب و القای ناکارآمدی نظام ج ۱۱	۱۶۰	۹۴,۱۲
۷	شایعه‌سازی و انتشار اخبار کذب سیاسی	۱۶۲	۹۵,۲۹
۸	تحریک و فعال‌سازی گسل‌های قومی و ایجاد بحران هویت	۹۸	۵۷,۶۵
۹	انتقال اندیشه‌ها و دیدگاه‌های معاند	۱۰۲	۶۰
۱۰	ایجاد زمینه‌های تقابل مردم با نظام سیاسی	۱۵۴	۹۰,۵۹
۱۱	کاهش قدرت نظام سیاسی	۱۴۴	۸۴,۷۱
۱۲	اطلاع‌رسانی غیرواقعی	۱۶۵	۹۷,۰۶
۱۳	ذائقه‌سنجی سیاسی توسط کشورهای بیگانه	۱۶۰	۹۴,۱۲

جدول شماره سه: کارکردهای منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی در بعد امنیتی در ج.ا.ا.

ردیف	کارکردهای منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی در بعد امنیتی در ج.ا.ا.	فراوانی	درصد
۱	تهدیدهای امنیتی و ایجاد زمینه برای تهدیدهای ترکیبی	۱۶۵	۹۷,۰۶
۲	جاسوسی و پایش اطلاعات کاربران	۱۰۰	۵۸,۸۲
۳	ایجاد تعارض و بی‌ثباتی امنیتی	۱۵۵	۹۱,۱۸
۴	جمع‌آوری اطلاعات افراد و مشاغل خاص	۱۲۳	۷۲,۳۵
۵	آموزش‌های مخرب	۱۵۴	۹۰,۵۹
۶	ابزار ارتباطی گروه‌های خرابکار و برانداز	۱۰۹	۶۴,۱۲
۷	پنهان‌کاری و کاهش کنترل	۱۴۷	۸۶,۴۷
۸	مکانیسم شایعه‌سازی	۱۶۰	۹۴,۱۲
۹	انتقال اطلاعات طبقه‌بندی‌شده و تحلیل وضعیت کشور	۹۸	۵۷,۶۵
۱۰	ایجاد چالش در تعریف امنیت ملی	۱۱۵	۶۷,۶۵

جدول شماره چهار: کارکردهای مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی در ابعاد سیاسی و امنیتی

درصد	فراوانی	کارکردهای مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی در ابعاد سیاسی و امنیتی	دیف
۴۶,۴۷	۷۹	سنجش علایق، گرایش‌ها و افکار سیاسی جامعه	۱
۳۴,۱۲	۵۸	اشاعه و تقویت ارزش‌ها و باورهای ملی	۲
۵۸,۲۳	۹۹	ایجاد انسجام سیاسی و اجتماعی	۳
۵۲,۳۵	۸۹	افزایش احساس تعلق به نظام سیاسی و ایجاد همبستگی ملی	۴
۴۱,۷۶	۷۱	افزایش مشارکت سیاسی و تقویت کنش‌های سیاسی مشترک	۵
۵۰,۵۹	۸۶	گسترش حمایت مدنی و تقویت پایه‌های اعتماد به حاکمیت	۶
۵۶,۴۷	۹۶	ابزار سنجش ذائقه و پی بردن به آستانه تهدیدات	۷
۹۲,۳۵	۱۵۷	تأمین نیازمندی‌های اطلاعاتی علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	۸
۹۰,۵۹	۱۵۴	تصویرسازی مثبت از ساخت قدرت سیاسی	۹
۲۶,۴۷	۴۵	ارائه الگوی مردم‌سالاری دینی به دیگر ملل	۱۰

کارکردهای منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی در بعد امنیتی در ج.ا.ا.

نمودار میله‌ای شماره سه: کارکردهای مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی در

بعد سیاسی و امنیتی در ج.ا.ا.

کارکردهای مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی در بعد سیاسی و امنیتی در ج.ا.ا.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

یافته‌های تحقیق حاصل از مصاحبه نمونه آماری نشان می‌دهد شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان رسانه‌ای تعاملی فراتر از بعد ابزاری و فناورانه آن و فارغ از جذابیت‌های نوآورانه‌اش، به‌صورت پدیده‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نمود یافته است و توانسته است بر بسیاری از شئون زندگی فردی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی افراد بشر تأثیر گذار باشند. از نظر مصاحبه‌شوندگان این شبکه‌ها در جمهوری اسلامی ایران تولیدکننده کارکردهای مثبت و منفی سیاسی و امنیتی هستند و درعین حال که برخوردار از فرصت‌ها و کارکرد ایجابی هستند؛ از قابلیت تولید تهدید و آسیب‌رسانی به امنیت ملی برخوردار هستند. بررسی ۱۵ مقوله اصلی کارکردهای منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی در بعد سیاسی، نشان می‌دهد، تشویق نافرمانی مدنی و ایجاد تنش سیاسی، شایعه‌سازی و انتشار اخبار کذب سیاسی و اطلاع‌رسانی غیرواقعی بیشترین تأثیر را در بی‌ثبات کردن نظام سیاسی کشور دارند و تأمین نیازمندی‌های اطلاعاتی و تصویرسازی مثبت از ساخت قدرت سیاسی ملی و مشروعیت دهنده به قواعد و ضوابط اجتماعی است که مهم‌ترین کارکرد شبکه‌های اجتماعی از نظر صاحب‌نظران است. از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان از دیگر کارکردهای منفی این شبکه‌ها ایجاد و شبکه‌سازی گروه‌های سیاسی مجازی معارض، انسجام‌زدایی ساختاری و پوپولیسم فرهنگی، تشویق نافرمانی مدنی و ایجاد تنش سیاسی، تخریب و القای ناکارآمدی نظام ح ۱۱، شایعه‌سازی و انتشار اخبار کذب سیاسی، ایجاد زمینه‌های تقابل مردم با نظام سیاسی و کاهش قدرت نظام سیاسی هستند. به‌عبارت‌دیگر متولیان شبکه‌های اجتماعی مخالف جمهوری اسلامی ایران به‌صورت هدفمند به دنبال مقبولیت‌زدایی، تخریب و جبهه نظام اسلامی، ایجاد شکاف بین مردم و نظام، تغییر سبک زندگی رفتار آن‌ها و سپس ایجاد نافرمانی مدنی و برانگیختن رفتارهای مخالفت‌آمیز در جامعه هستند. از نظر مصاحبه‌شوندگان این شبکه‌ها همچنین حامل پیامدهای چون: تحریک و فعال‌سازی گسل‌های قومی، انتقال اندیشه و دیدگاه

جریان‌ات معاند و ساماندهی شبکه‌ای مخالفان هستند. در بعد امنیتی نیز بررسی ۱۰ مقوله اصلی مربوط به بعد امنیتی شبکه‌های اجتماعی نشان می‌دهد مهم‌ترین کارکرد شبکه‌های اجتماعی در این حوزه تهدیدهای امنیتی و ایجاد زمینه برای تهدیدهای ترکیبی علیه کشور، ایجاد تعارض و بی‌ثباتی امنیتی، آموزش‌های مخرب و ایجاد مکانیسم شایعه‌سازی است. همچنین شبکه‌های اجتماعی مجازی با جمع‌آوری اطلاعات افراد و مشاغل خاص، ابزار ارتباطی گروه‌های خرابکار و برانداز، انتقال اطلاعات طبقه‌بندی‌شده و ایجاد چالش در تعریف امنیت به‌طور مستقیم با امنیت ملی نظام جمهوری اسلامی ایران ارتباط پیدا می‌کند. از نظر صاحب‌نظران این وضعیت باعث افزایش آسیب‌پذیری کشور شده است و بروز چالش‌هایی برای امنیت ملی در آینده نیز متصور خواهد بود. از مواردی که از نظر مصاحبه‌شوندگان باعث گردیده است وجه تهدیدات شبکه‌های اجتماعی مجازی در جمهوری اسلامی ایران کاملاً نسبت به فرصت‌ها و کارکردهای مثبت این شبکه‌ها برجسته باشد، می‌توان به فقدان شبکه ملی اطلاعات به‌عنوان مهم‌ترین مانع فنی زیرساختی کشور، بی‌سامانی و رهاشدگی و نگاه جزیره‌ای به این فضا در کشور و غلبه سیاسی کاری بر سیاست‌گذاری اشاره کرد. بنابراین فرضیه اصلی پژوهش یعنی: شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به رهاشدگی این فضا در وضعیت کنونی، تهدیدات سیاسی و امنیتی جدی برای جمهوری اسلامی ایران در پی‌دارند و با افزایش آسیب‌پذیری کشور، منجر به بروز چالش‌هایی برای امنیت ملی خواهند شد، تأیید می‌گردد. از نظر متخصصان چنانچه این فضا مدیریت شود و موانع مرتفع گردد، می‌توان به‌عنوان یک فرصت به فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی نگریست.

نتیجه گیری

شبکه‌های اجتماعی مجازی به‌عنوان یکی از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی در حال تغییر بسیاری از مؤلفه‌های اساسی مرتبط با زندگی فردی و اجتماعی از جمله نظم و امنیت ملی می‌باشند. در یک جمع‌بندی و در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش «نقش سیاسی - امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی (واتساپ، اینستاگرام) و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران چیست؟» نقش سیاسی و امنیتی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از دو منظر تهدید و فرصت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در جمهوری اسلامی ایران احصا گردید. نتیجه تحقیق نشان می‌دهد توسعه و گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی به لحاظ سیاسی و امنیتی در جمهوری اسلامی ایران تولیدکننده کارکردهای مثبت و منفی می‌باشد. یعنی درعین حال که برخوردار از فرصت‌ها و اثرات مثبت بر امنیت ملی هستند؛ قابلیت ایجاد تهدید آن‌ها در وضعیت فعلی به علت سیاست‌گذاری بخشی و جزیره‌ای بسیار بالاست؛ به‌عبارت‌دیگر با توجه به وضعیت فعلی فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی تهدیدات سیاسی و امنیتی قابل‌توجهی برای جمهوری اسلامی ایران در پی دارند و با افزایش آسیب‌پذیری کشور، منجر به بروز زمینه‌های تهدید ترکیبی و چالش‌هایی برای امنیت ملی خواهند شد. این چالش‌ها عمدتاً در راستای القای تضعیف ارزش‌ها و باورهای ملی و تغییر سبک زندگی، مشروعیت‌زدایی ساختاری، انسجام‌زدایی ساختاری و پوپولیسم فرهنگی، تشویق نافرمانی مدنی و ایجاد تنش سیاسی، شایعه‌سازی و انتشار اخبار کذب سیاسی، تهدیدهای امنیتی و ایجاد زمینه برای تهدیدهای ترکیبی، ایجاد تعارض و بی‌ثباتی امنیتی، جمع‌آوری اطلاعات افراد و مشاغل خاص، مکانیسم شایعه‌سازی و ایجاد چالش در تعریف امنیت ملی از سوی دیگر این شبکه‌ها دارای کارکردهای مثبتی نیز هستند که از جمله می‌توان به: سنجش علایق، گرایش‌ها و افکار سیاسی جامعه، تصویرسازی مثبت از ساخت قدرت سیاسی، اشاعه و تقویت ارزش‌ها و باورهای ملی، ایجاد انسجام سیاسی و اجتماعی، افزایش

مشارکت سیاسی و تقویت کنش‌های سیاسی مشترک، ابزار سنجش ذائقه و پی بردن به آستانه تهدیدات، تأمین نیازمندی‌های اطلاعاتی اشاره کرد. به عبارت دیگر در صورت مدیریت درست فضای مجازی و مرتفع نمودن موانع، به شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌توان به‌عنوان یک فرصت نگاه کرد و از این ابزارها که امروز دیگر یک انتخاب نیستند، در جهت تقویت امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران استفاده کرد.

منابع

- ابراهیمی فر، طاهره و یعقوبی فر حامد، (۱۳۹۳)، تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر افکار عمومی - بررسی موردی انتخابات ریاست جمهوری سال، ۱۳۸۸ فصلنامه علمی - تخصصی دانش انتظامی پلیس پایتخت، سال هفتم، شماره، ۱ بهار. ۱۲ تا ۲۵
- افتخاری، اصغر، (۱۳۷۷)، امنیت ملی: رهیافت‌ها و آثار، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۲. ۱۱ تا ۲۰
- احمدی، یعقوب، علی پور، پروین، بهار (۱۳۹۸)، شبکه‌های مجازی، گزینش عقلانی و مشارکت سیاسی آنلاین، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره ۸، شماره ۱. ۱۶ تا ۳۰
- افتخاری، اصغر، (۱۳۹۲)، امنیت اجتماعی شده، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اکرمی فر، سید علی، (۱۳۸۱)، کارآفرینی در عصر اطلاعات و ارتباطات، دفتر همکاری‌های فن آوری ریاست جمهوری.
- بختیاری، حسین و صالح نیا، علی (۱۳۹۷)، اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی، «AHP» فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۸، شماره، ۲۷ تابستان. ۵۴ تا ۸۸
- بخشی، عبدالله، (۱۳۹۵)، اطلاعات و امنیت در کتاب و سنت. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشکده اطلاعات.
- بوزان، باری، (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، ترجمه: پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پاک‌نهاد، سید محسن (۱۳۹۵)، فضای مجازی، تهران، انتشارات اندیشه بنیان.
- تیموتی مک کالو، ریچارد جانسون، (۱۳۹۵)، جنگ ترکیبی، ترجمه احمد الهیاری و گروه مترجمین، تهران، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش.

جهان تیغ، بشیر (۱۴۰۰)، نسل ما (عملیات روانی در فضای مجازی)، تهران، انتشارات نسل روشن.

حسینی، حسین (۱۳۹۳)، واکاوی نقش و کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در حوادث انتخابات سال ۱۳۸۸ جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی - پژوهشی آفاق امنیت، سال هفتم، شماره ۲۴، پاییز ۱۳۹۲ تا ۶۰.

حسینی، حسین (۱۳۹۰)، جنگ نرم و شبکه‌های اجتماعی مجازی « قابل دسترسی در migna.ir تا ۵۰ »

حیدری، سعید، بیگی، علی (۱۳۹۸)، تأثیر فضای مجازی بر امنیت از منظر حقوقی، اجتماعی، سیاسی و نظامی، تهران، انتشارات فانوس دنیا.

خانیکی، هادی و بابایی، محمود، (۱۳۹۰)، فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی؛ مفهوم و کارکردها، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات جامعه اطلاعاتی، دوره اول، شماره ۱، ۶۶ تا ۵۶

خانیکی، هادی و دیگران، (۱۳۹۲)، کنشگری و قدرت در شبکه‌های اجتماعی مجازی « فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۶۱. ۳۲ تا ۵۰ »

دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷)، لغت‌نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران.

ساروخانی، باقر، (۱۳۸۳)، اندیشه‌های بنیادین علم ارتباطات، تهران: نشر خجسته.

رشید زاده، فتح ا...، رمضان زاده، مجتبی، زارعی نژاد، حسین، ۱۳۹۸، فراتر از جنگ (دفتر

یکم، کلیات فضای مجازی) تهران، انتشارات فن آوری اطلاعات ارتش ج ا ایران

سلطانی نژاد و دیگران « (۱۳۹۲)، تأثیر فن آوری اطلاعات و ارتباطات بر امنیت ملی

جمهوری اسلامی ایران در دهه ۱۳۸۰، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال هشتم، شماره

دوم، بهار. ۱۴ تا ۲۶

ضیایی پرور، حمید، ساعدی، طاهره، ۱۳۹۵، شبکه‌های اجتماعی مجازی (فرصت‌ها و تهدیدها)، تهران، انتشارات سیمای شرق.

عالمی، حمزه (۱۳۹۱)، نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در جنگ نرم، فصلنامه مطالعات سیاسی روز، سال یازدهم، شماره ۴۴، ۴۵ و ۴۶ تابستان، پاییز و زمستان. ۴۶ تا ۳۶.

عصاریان نژاد، حسین، (۱۳۷۸)، جوششی بر امنیت ملی، تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.

عمید، حسن، (۱۳۷۹)، فرهنگ عمید، تهران: مؤسسه امیر کبیر.

قاسمی، وحید و همکاران، (۱۳۹۲)، تعامل در فضای مجازی شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و تأثیر آن بر هویت دینی جوانان؛ مطالعه موردی فیس‌بوک و جوانان شهر اصفهان، دو فصلنامه علمی پژوهشی دین و ارتباطات، سال نوزدهم، شماره دوم، پاییز و زمستان، ۲۲ تا ۱۲.

کاستلز، مانوئل، (۱۳۸۰)، عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ، ترجمه: احد کاظمی، علی اصغر، (۱۳۵۲)، روابط بین‌الملل در تئوری و عمل، تهران: قومس. گیبینز، جان آر و بو ریمر، (۱۳۸۱)، سیاست پست‌مدرنیته؛ درآمدی بر فرهنگ و سیاست معاصر، ترجمه: منصور انصاری، تهران: انتشارات گام نو. ماندل، رابرت، (۱۳۷۷)، چهره متغیر امنیت ملی، تهران: پژوهشگاه مطالعات راهبردی.

محمدعلی رجبی، ۱۳۹۸، آسیب‌های فضای مجازی، تهران، انتشارات پشتیبان.

مصلحی نیک، فائزه، حاجیانی، ابراهیم، ۱۳۹۶، بررسی تأثیر فضای مجازی بر همدلی اجتماعی دانشجویان، راهبرد اجتماعی - فرهنگی، شماره ۲۲، دوره ۶. ۷۹ تا ۸۹.

- معمار، ثریا و همکاران (۱۳۹۱)، شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت با تأکید بر بحران هویتی ایران، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، دوره اول، شماره ۶. ۸۶ تا ۱۰۰
- معین، محمد، (۱۳۶۳)، فرهنگ فارسی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- مک کوایل، دنیس، (۱۳۸۸)، درآمدی بر نظریه ارتباطات اجتماعی، ترجمه: پرویز اجلالی، تهران: نشر دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.
- مهانیان، علیرضا، مجردی، سعید، تابستان (۱۳۹۳)، راهبردهای ج ۱۱ در قبال شبکه‌های اجتماعی مجازی در جنگ آینده، دوره ۱۲، شماره ۴۶. ۲۴ تا ۳۸
- مهدوی، مجتبی، ۱۳۹۲، فضای سایبری به مثابه حوزه قدرت، ماهنامه اندیشه پویا، ۲۱ تا ۳۹
- مهدی زاده، تورج و آمون، مصطفی، (۱۳۹۳)، مبانی شبکه‌های اجتماعی، انتشارات: محقق اردبیلی. نشر موعود عصر، ۱۳۹۶، دشمنان آنلاین، مسئولان آفلاین، تهران.
- یان ورنر مولر (۱۳۹۶)، پوپولیزم چیست؟ ترجمه بابک واحد ۱۳۹۶، تهران، نشر بیدگل.
- یوسفی، جعفر و روشنی، مرتضی، (۱۳۹۵)، استفاده اطلاعاتی جریان تکفیر از شبکه‌های اجتماعی مجازی، مجموعه ۱۳ - عبدالرحمانی، رضا، حسین پور، جعفر، جباری، میثم، ۱۴۰۰، بررسی رابطه کاربری پیام‌های فضای مجازی با گرایش به اغتشاشات، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال یازدهم، شماره چهارم. ۷۱ تا ۸۹
- .Course documents. 1989. National Defence College of Canada. Kingston.
- Dumbrell, J. (2007), The Bush Administration, US Public Diplomacy and Iran, *Working Paper. Durham University, School of Government and International Affairs.*
- .Ellison, N. B. and D. M. Boyd (2007). "Social Network Sites:

Definition, History and Scholarship", Journal of Computer-Mediated Communication.

.Louw, Michael H.H. 1978. National Security. Pretoria: ISSUniversity of Pretoria.

Wolfers, Arnold. 1962. Discord and Collaboration. Baltimore Johns Hopkins UniversityPres

